

Mr Andrej Diligenski i Dr Dragan Prlja

FEJSBUK, ZAŠTITA PODATAKA I SUDSKA PRAKSA

Institut za uporedno pravo, Beograd, 145 strana

U izdanju Instituta za uporedno pravo u toku 2018. godine objavljena je monografija “Fejsbuk, zaštita podataka i sudska praksa”, autora mr Andreja Diligenskog i dr Dragana Prlje. Sam naziv dela privukao je mnogobrojnu čitalačku publiku, kako onu koja ima otvoren Fejsbuk nalog, tako i onu koja “zazire” od društvenih mreža. Monografija je nastala kao rezultat rada na projektu Srpsko i evropsko pravo - upoređivanje i usaglašavanje (evidencioni broj 179031), koji Institut realizuje na osnovu finansijske podrške Ministarstva prosvete, nauke i tehnološkog razvoja Republike Srbije.

Autori su aktuelnu temu Fejsbuka i zaštite podataka izabrali kako bi upoznali stručnu i širu javnost sa ozbiljnim problemima zaštite ličnih podataka kada se koristi Fejsbuk, kao jedna od najrasprostranjenijih društvenih mreža na svetu. Autori navode da Fejsbuk trenutno ima oko milijardu i osamdeset šest miliona aktivnih korisnika širom sveta, koji svakodnevno svoje lične podatke u vidu slika, pisanih i video zapisa postavljaju na ovu mrežu, bez jasne percepcije o njihovoj obradi i zloupotrebama koje iz nje mogu da proizađu. Tek nakon čitanja ove knjige, čitalac postaje svesan načina korišćenja podataka koji se “u dobroj veri” postavljaju na Fejsbuk, a obrađuju na način na koji korisnik ove mreže nije dao svoj prethodni pristanak.

Monografija je strukturirana u nekoliko poglavlja, na jasan, i čitaocu pristupačan način. Pored uvoda i zaključka, monografija ima pet poglavlja. Svako od poglavlja čini celinu za sebe i može se čitati odvojeno od drugih delova, što knjigu čini veoma pristupačnom svakom čitaocu.

U prvom poglavlju autori obrađuju temu usaglašenosti načina rada Fejsbuka sa evropskim pravom. Posebna pažnja u ovom delu publikacije posvećuje se analizi podnetih tužbenih zahteva protiv Fejsbuka u Evropi. Tužbeni zahtevi odnose se na zloupotrebe velikog broja elemenata koje Fejsbuk koristi, kao što su: sakupljanje podataka uz pomoć kolačića i korišćenja “lajk” dugmeta; prepoznavanje lica; tagovanje; čuvanje prevelike količine podataka; korišćenje tzv. “friend finder” opcije; politiku privatnosti i aplikacije. Ovaj odeljak čitaocu, posebno onome koji je korisnik Fejsbuka ili druge društvene mreže, postepeno otkriva čitav splet mogućnosti korišćenja podataka kojima on i njegovi prijatelji i poznanici svakodnevno «hrane» ovu društvenu mrežu. Na ovaj način, autori, na samom početku, znalački privlače čitaočevu pažnju i bude njegovu želju da se bliže upozna sa ostatkom sadržaja knjige.

Problematika zaštite podataka, kao jednog od osnovnih elemenata ljudskog prava na privatnost, detaljno se analizira u drugom poglavlju monografije. Autori čitaoce postepeno uvode u oblast zaštite privatnosti i zaštite podataka, sa posebnim osvrtom na pravo Evropske unije. Detaljno se analizira nova Opšta uredba o zaštiti podataka o ličnosti, koja na prvi put na sveobuhvatan način uređuje ovu oblast. Ova Uredba počela je da se primenjuje tek nedavno, 25.05.2018., i po prvi put čini materiju zaštite podataka internet korisnika obaveznom za sve članice EU, čime se otvara novo pravno poglavlje u zaštiti podataka u kako u članicama EU, tako i u zemljama koje žele da postanu njene članice, uključuju i Srbiju. Stupanjem na snagu ove Uredbe prestala je da važi Direktiva o zaštiti podataka iz 1995. godine, koja je dugi niz godina regulisala zaštitu ličnih informacija u EU, ali nije obuhvatila promene nastale razvojem industrije informacionih tehnologija.

U trećem poglavlju razmatraju se pitanja sudske nadležnosti kada je Fejsbuk u pitanju. Autori analiziraju kompleksnu problematiku sudske nadležnosti kroz tri elementa: međunarodno-privatnopravni odnos između Fejsbuka i korisnika, javnopravni odnos sa Fejsbukom i međunarodni ugovorni odnos sa Fejsbukom. Međunarodno-privatnopravni odnos obuhvata pitanja teritorijalne, tj. mesne nadležnosti sudova u slučaju spora između Fejsbuka i njegovih korisnika. Autori objašnjavaju da će za korisnike Fejsbuk mreže u Americi to biti država Kalifornija, dok će za korisnike koji žive van Sjedinjenih Američkih Država u slučaju eventualnog spora nadležan biti sud Republike Irske. Javnopravni odnos sa Fejsbukom daje odgovore na pitanja da li je moguće primeniti teritorijalno pravo države iz čije pojeđinac potiče u slučaju spora sa Fejsbukom i ob-

jašnjava mehanizme koji trenutno postoje u ovoj oblasti. Najzad, autori analiziraju međunarodne ugovorne odnose, koji obuhvataju međudržavne sporazuma između SAD i EU, kojima se reguliše međusobna razmena i zaštita podataka, koja uključuje i podatke koje koristi Fejsbuk.

Kako bi doprli do «srži» problematike zaštite podataka o ličnosti kada je Fejsbuk u pitanju, autori u četvrtom poglavlju monografije predstavljaju najzanimljivije slučajeve iz postojeće sudske prakse u ovoj oblasti. Svaki slučaj opisan je na početku nazivom koji jasno ukazuje na problematiku slučaja i nalaze iz presude. To su, na primer, sledeći nazivi slučajeva: “Preuzimanje slika sa Fejsbuk profila koji nisu javni predstavlja povredu ličnih prava”, “Privatne Fejsbuk poruke se ne smeju javno objavljivati”, “Fejsbuk ne sme koristiti podatke od Votsapa (WhatsApp)”, “Lajk dugme koštalo posla tri žene”, “Na rođendansku žurku je došlo 48.000 gostiju” i mnogi drugi.

Poslednje poglavlje posvećeno je analizi Fejsbuka i neutralnosti internet mreže. Autori objašnjavaju koncept neutralnosti internet mreže i izazove koji se pred njom postavljaju. Posebna pažnja posvećena je analizi afere PRIZMA, koja je, po mišljenju autora, ozbiljno ugrozila princip neutralnosti internet mreže i prava na privatnost. Autori podsećaju da je tokom ove afere ustanovljeno da je američka Nacionalna agencija za bezbednost (NSA) šest godina sprovodila program kojim su praćeni svi podaci i komunikacije miliona ljudki na društvenim internet mrežama, uključujući i Fejsbuk. Nakon ove afere, koju je javno obelodanio Edvard Snouden, Fejsbuk je izgubio 11 miliona korisnika, pre svega zbog nepoverenja u ovu društvenu mrežu zbog prosleđivanja podataka američkim tajnim službama.

U zaključnom razmatranju autori zaključuju da je pravo u velikom zaostatku za tehnologijom u oblasti zaštite podataka o ličnosti. Osnovni principi na kojima su zasnovane nacionalne države nisu više u mogućnosti da «isprate» razvoj interneta i protok informacija. Autori takođe iznose tvrdnju da nas neznanje o načinu funkcionisanju društvenih mreža, koje svakodnevno koristimo, čini «robotima modernog doba», koji nas «spaja sa ljudima koji su daleko od nas, a u isto vreme razdvaja od onih koji su pored nas».

Iz ovog kratkog pregleda, jasno je da monografija “Fejsbuk, zaštita podataka i pravo” predstavlja veoma interesantan i značajan istraživački poduhvat. Osnovna teza autora da društvene mreže, kao što je fejsbuk, pored naizgled velikih prednosti koje pružaju, predstavljaju nedovoljno prepoznato sredstvo za kontrolu društva i pojedinaca, odlično je argu-

mentovana. Argumentacija je zasnovana na izučavanju brojne literature i konsultovanja velikog broja pravnih izvora i izvora sudske prakse. Ovakvo sveobuhvatno istraživanje dalo je autorima odličnu osnovu da ukažu na rizike neovlašćenog korišćenja podataka sa društvenih mreža, kojima se krši privatnost svakog pojedinca, bilo da je reč o predsedniku neke države ili običnom građaninu. Sa druge strane, autori su pokušali da svoje stavove izbalansiraju, iznoseći i oprečne tvrdnje i stavove, koji su sadržani u odgovorima Fejsbuka na brojne tužbene zahteve o zaštiti podataka o ličnosti njihovih korisnika. Na čitaocu je da donese konačan sud o ovoj naizgled bezazlenoj problematici, koja ima važne društvene posledice.

Lakoća korišćenja istraživačkih metoda i značajno istraživačko iskustvo oba autora u oblasti zaštite podataka o ličnosti i pravne infomatike doprineli su nesumnjivo kvalitetu ovog dela. Autori se već nekoliko godina ozbiljno bave ovom problematikom, čiji su istraživački temelji postavljeni u njihovoj prethodnoj zajedničkoj monografiji "Fejsbuk i pravo", koja je izašla iz štampe 2014. godine, takođe u izdanju Instituta za uporedno pravo. Autori se znalački služe kako normativno-pravnim metodom, tako i sociološkim metodom, kojim analiziraju društvene pojave koje prate korišćenje društvenih mreža i na taj način postavljaju problematiku u širi društveni ambijent.

Poseban značaj monografije je u tome što autori, kroz svoje istraživanje, šire svest, kako stručne, tako i šire javnosti o pravnim i društvenim posledicama korišćenja društvenih mreža i interneta uopšte, što daje ovoj monografiji ne samo naučni već i širi društveni značaj. Činjenica je da većina korisnika Fejsbuka pre prihvatanja uslova korišćenja nije ni pročitala ugovor sa Fejsbukom, koji Fejsbuk, doduše, jasno i ne predstavlja svojim potencijalnim korisnicima. Uslovi podrazumevaju, između ostalog, da su svi materijali, statusi i fotografije koje korisnici postave na mrežu, zapravo vlasništvo Fejsbuka, koji njihovom prodajom može da ostvari profit, iskoristi ga za reklame ili da ih preda tajnim službama. Fejsbuk je izuzetno popularan u našoj zemlji, a samo mali broj ljudi je svestan zamki koje ih očekuju na ovoj i drugim društvenim mrežama i internetu uopšte. Korisnici interneta su naviknuti da prihvataju šta god se na ekranu pojavi i da po automatizmu prihvate sve uslove, kako bi pročitali određeni sajt, bez obzira šta je u uslovima napisano, što je jedan od glavnih uzroka problema kršenja prava na privatnost. Odgovor na to je odgovarajuće obrazovanje i širenje svesti o mogućnosti zloupotreba u sferi interneta generalno, što je upravo i cilj ove monografije.

Nakon čitanja ovog interesantnog dela, čitalac ne može a da se ne zapita o svojoj ulozi i odgovornosti kada je korišćenje društvenih mreža i interneta u pitanju. Ma koliko nam društvene mreže naizgled olakšavale i ulepšavale život, autori nas podstiču da razmišljamo i o njihovoj «tamnoj strani» i preuzmemo odgovornost za svoje ponašanje u sferi interneta, kao dela odgovornosti prema društvu u kome živimo. To ovoj monografiji daje još jednu posebnu vrednost, koja prevazilazi naučne okvire.